



Lesene mojstrovine.

Foto: Franc Pohleven, Ljubljana, 16. 5. 2010



Moški in Ženska.

Foto: Janez Pukšič, Ljubljana, 15. 1. 2004

RAZSTAVA ČAR LESA IN ČAR LESA V DELIH JANEZA SUHADOLCA

Najprej je bil gozd ... nato je bil les ... nato je bil stol ... nato je (bil) Janez Suhadolc. A začnimo z gozdom. Drevesa, ki domu-jejo v njem, so najimenitnejši predstavniki botaničnega sveta, in kot vemo, je Slovenija dežela gozdov, saj pokrivajo 58,5 odstotka naše domovine. Po podatkih Zavoda za gozdove Slovenije (ZGS) smo po gozdnatosti na tretjem mestu v Evropski uniji, za Švedsko in Finsko. Gre torej za našo najpomembnejšo surovino, ob kateri se smemo upravičeno zamisliti, ali je dovolj izkoriščena in cenjena.

Čar lesa je odmevna razstava, ki jo je v letošnjem letu med 12. in 16. majem že tretjič zapovrstjo gostil Cankarjev dom, med 16. in 31. majem pa Mestna hiša v Ljubljani. Poučno in hkrati atraktivno je kot prva na svetu predstavila izdelke iz naravnega in modificiranega lesa.

Pri samem postopku modifikacije¹ pride do povzročitev sprememb na osnovnih komponentah olesenele celične stene (hemicelulozi, celulozi ali ligninu). Posledično se spremenijo osnovne lastnosti lesa, in sicer se znatno poveča odpornost proti škodljivcem ter nekoliko dimenzijska stabilnost, zmanjšata se vpijanje vode in masa lesa (5 do 10 odstotkov), ki v celoti dobi temnejšo barvo ter nekoliko slabše mehanske lastnosti (od 8 do 20 odstotkov),

je pojasnil prof. dr. Franc Pohleven, idejni oče razstave in predavatelj na Oddelku za lesarstvo na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani. V strokovni komisiji, ki ji je predsedoval, so bili še Lenka Kavčič, Janez Koželj, Vito Hazler, Miha Humar in Borut Kričej.

Primarni namen organizatorjev² razstave je bil ljudem ponovno približati razsežnosti pomena lesa; prikazati različne možnosti njegove uporabe ter vzbuditi naklonjenost do tega naravnega žlahtnega gradiva. Za zdravje in počutje je najboljše leseno bivalno okolje. Treba je poudariti, da je les kot sodoben in naraven material nadvse ustvarjalno uporab(lj)en tudi v sodobnem oblikovanju, o čemer najbolje in najlepše pričajo prav predstavljeni izdelki. Slednjim je čar vdihnilo okrog dvaintrideset razstavljalcev, bolj ali manj znanih imen,³ ki v Sloveniji oblikujejo lesene izdelke. Vsi izdelki so bili označeni s podatki o imenu izdelovalca, vrsti lesa, količini CO₂, ki jo izdelek prispeva k znižanju emisije toplogrednih plinov,⁴ ter z drugimi tehničnimi podatki. Na razstavi je izstopala najdaljša pručka na svetu (zasnoval in izdelal jo je Jože Koželj), ki je zaradi svoje dolžine vzbudila mnogo radovednih pogledov. Pozornost so vzbujali tudi: jaslice, lesene posode, eko-kuhinja, stoli, mize, parket, upognjenček, postelje, stopnice, stojalo za časopise, kocke, ura, pult, stajica, ptičja hi-

2 V organizacijskem odboru so sodelovali: Franc Pohleven (predsednik OO), Marko Petrič, Miha Humar, Borut Kričej, Matjaž Pavlič, Mateja Peric, Vito Hazler, Nada Slovník, Jan Skoberne, Gregor Rep in Andreja Žagar.

3 Roman Kuralt, Asto Dvornik, Stane Bukovec, Hana Sevšek, Javor Pivka d. d., Marko Črtanec, Lenka Kavčič, Tomaž Pečnik, Stanislav Skalič, Pavel Iskra, Klemen Kuralt, Andrej Čufer, Jasna Jamnik, Tomaž Pečnik, Belinka, Jan Foraus, Boris Lubej, Miha Grebenc, Gregor Bizjak, Katja Zajko, Branko Jurca, Franci Jenko, Jasna Jamnik, Jagoda Jejčič, Andrej Krajnc, Samo Bergant, Matej Voga, Bojan Skok, Marko Črtanec, Janez Suhadolc, Darko Šurina, Jože Koželj.

4 Les je proizvod narave in nastaja iz CO₂. Pri gradnji in proizvodnji izdelkov iz lesa se v primerjavi z drugimi materiali porabi najmanj energije, v času uporabe pa ti še podaljšajo skladiščenje CO₂. Tako lesni proizvodi bistveno znižajo emisije toplogrednih plinov in v največji možni meri pripomorejo k blažitvi podnebnih sprememb.

1 Obstajajo trije načini modifikacije lesa: encimska (z encimi), kemična (s kemikalijami) in termična (s temperaturo med 170 in 240 °C). Enega od postopkov termične modifikacije so razvili na Katedri za patologijo in zaščito lesa na Oddelku za lesarstvo Biotehniške fakultete v Ljubljani.

* Sandra Jazbec, univ. dipl. etnol. in kult. antrop., doktorska študentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 1000 Ljubljana, Celovška 181, E-naslov: sandrantropologinja@gmail.com



Najmlajši obiskovalci odkrivajo čar ustvarjalnosti.
Foto: Franc Pohleven, Ljubljana, 13. 5. 2011

šica, svetilka, kopalnica, počivalnik, noži, igralni šah, kuhinja, pručka, raznovrstni manjši uporabni in okrasni izdelki, idr.

Les, lesna tvarina in leseni izdelki so posmrtni ostanki nekdanjih živih bitij. Kdor ima rad drevesa in les, izkazuje hkrati ljubezen do živega in preminulega; odnos je ambivalenten. Ambivalenco pa zasledimo še neke drugje, in sicer v razmerju med količino gozdnih površin ter uporabnostjo lesa na Slovenskem. Namreč: po podatkih ZGS 1.185.169 ha gozdov pokriva več kot polovico površine države. Pretežni del slovenskih gozdov je v območju bukovih, jelovo-bukovih in bukovno-hrastovih gozdov (70 odstotkov), ki imajo razmeroma veliko proizvodno sposobnost, trenutna raba⁵ lesa pa je pod 0,26 kubičnega metra na prebivalca. Skratka, za aktualno civilizacijsko normo je les vedno bolj nepomembna tvarina, in zdi se, kot da bi današnja civilizacija lahko shajala brez lesenih izdelkov.

Prof. dr. Pohleven v trenutni situaciji v boju proti podnebnim spremembam in globalni gospodarski krizi predlaga preusmeritev našega gospodarstva na domačo surovinsko osnovo in opiranje na lastne energetske vire, kar je enkratna priložnost za razvoj Slovenije. Les bi morali opredeliti kot nacionalno strateško surovino za proizvodnjo izdelkov z najvišjo možno dodano vrednostjo. Na gozdnatih območjih je treba ustanoviti Centre za predelavo lesa (CPL), ki bi povezovali pridelavo, predelavo (primarno predelavo lesa, proizvodnjo izdelkov, celuloze, oblikovanje), prodajo izdelkov in energetske izrabo ostankov predelave ter odsluženega lesa. V okviru CPL bi morali organizirati razvojne oddelke za strokovno podporo pri uvajanju novih tehnologij predelave lesa. Vlagati bi morali v razvoj najnovejših tehnologij obdelave in predelave lesa ter ustvarjati izdelke z visoko dodano vrednostjo. Torej moramo sive celice spodbujati k razmišljanju



Janez Suhadolc: Plečnikov šah.
Foto: Dragan Arrigler, Ljubljana, 25. 5. 2010

in inovativnosti, ne pa jih s sežiganjem lesa zastrupljati.

Ob optimističnem sklepanju upam trditi, da bo Čar lesa (ki je hkrati dobrodošla letna inventura položaja o oblikovanju lesa) skupaj s trdom strokovnjakov iz različnih strok pripomogel k izboljšanju nezavidljivega položaja.

Želela pa bi izraziti veselje ob dejstvu, da je pri opisanem več-disciplinarnem projektu sodeloval tudi etnolog, prof. dr. Vito Hazler. Dokaz o rezultatih dobrega medsebojnega sodelovanja je tudi drugi del⁶ prispevka o arhitekturno-antropološki navezi. Vse to je lep dokaz o nujnosti sodelovanja etnologa/kulturnega antropologa na opisanem področju.

Sorodnega mnenja je tudi arhitekt Janez Suhadolc, ki je s tremi razstavnimi eksponati (stoloma Lajt in šahovsko garnituro Plečnik) prav tako prispeval k pestrosti razstave. Naštevaje njegovih »arhitekturnih miniaturn«⁷ (z začetkom leta 1987, v katerem korenini »tišlerska zgodba«) bi se ustavilo ob številki 250 – natančnega števila se ne da določiti, saj je razlika med novim modelom in inačicami precej nejasna. Poleg stolov so v njegovem izdelovalnem repertoarju še gugalnik, pručka, miza, šahovska garnitura, postelja, omara, knjižne police, zibelka, notno stojalo, stojalo za cvetje, oltarna miza, kelih, nagrobnik, *tempietto*, ptičja krmilnica, klečalnik, dekanska in županska veriga in še kaj. Najbolj ceni domač orehov, češnjev in javorjev les; tujih lesov ne uporablja.

Morda ali pa predvsem iz ljubezni do »Plečnikovih časov« (rad poudarja ustvarjalno osebnost Jožeta Plečnika) njegova dela izžarevajo brezpogojno lojalno slovensko kulturno tradicijo; pomislimo le na zibelko, ob kateri se ne moremo izogniti aluziji na slovenski kozolec. Skratka, gre za umetnika, ki skuša ustvarjati v razpoznavno narodnem slogu.

Ob boku dolgoletni predanosti tradiciji zaznamujejo srčiko njegovih del tudi etika, erotika in estetika, kar poudarja Jaroslav

⁵ O trenutni rabi lesa sem se zamislila že ob srečanjih s profesorji (red. prof. Janezom Suhadolcem s Fakultete za arhitekturo, red. prof. dr. Francem Pohlevnom z Biotehniške fakultete in izr. prof. Vitom Hazlerjem z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani), ki so z izčrpnimi podatki ljubeznivo sodelovali pri nastajanju pričujoče recenzije. Z izjemo Oddelka za lesarstvo, okna v prostorih ustanov, v katerih so zaposleni, po pričakovanjih niso iz lesa, pač pa iz plastike. Slednja kraljuje oknom v večini stavb v naši bivalni kulturi.

⁶ Del besedila o Janezu Suhadolcu je sorodna inačica avtoričinih člankov, ki sta bila skupaj s fotografijami Dragana Arriglerja objavljena v dnevniku *Delu* (8. 7. 2011) in reviji *Adria Airways: In-Flight Magazine* (oktober–november 2011).

⁷ Suhadolc o svojih izdelkih razmišlja kot o arhitekturnih miniaturah, medtem ko velike stavbe v arhitekturi imenuje »ogromnjače«.

Skrušny v prvi izmed trojice knjig *Stoli* (1997). Tem močnim pojmom bi pritaknili še edinstvenost, minimalizem, klasično eleganco, poetičnost, funkcionalnost in močan simbolni naboj. Ameriški oblikovalec George Nelson je nekoč predvidel, da bo sodobni stol na seznamu najbolj tipičnih predmetov zahodne kulture iz prve polovice 20. stoletja. Hugh Aldersey - Williams je zgodbo nadgradil, rekoč, da stol ni na seznamu najbolj tipičnih predmetov le iz prve polovice tega stoletja, temveč pravzaprav kateregakoli obdobja v njem, prav gotovo pa iz zadnjih nekaj desetletij. Zakaj prav stol? Skladatelji se strinjajo, da prvovrstno sredstvo samoizražanja ni simfonija, kot bi si kdo mislil, ker je pač najdaljša in najglasnejša, pač pa je to godalni kvartet: kar velja za glasbo, velja tudi za oblikovanje. Oblikovanje avtomobila ali vlaka je uigrano delo mnogih igralcev; to so oblikovalske simfonije. Stol pa je precej bolj osebna stvar, izdelek zasebne introspekcije. Stol ni simfonija, je godalni kvartet. In kot godalni kvartet je tudi stol navadno namenjen doživljanju v domačem okolju, je tako rekoč sobno delo. Če je ta analogija za koga nepričakovana, potem je to žalosten odsev dejstva, da se glasba in oblikovanje le redko vzajemno navdihujeta. Žal, saj bi se lahko oblikovalci marsičesa naučili iz izkušenj nacionalno usmerjenih skladateljev. Najboljše pri tem je, da se ni treba omejevat le na lastno nacijo: Debussyjeva Iberia in Mendelssohnova Škotska sta na primer tovrstna glasbena primera. Oblikovalci si le redko privojujejo podobno svobodo; mogoče se bojijo, da bi zapadli kiču.

Sama v svobodnem blagovozvočju »godalnega kvarteta« Suhadolčevih »stolov« slišim Vivaldijeve Letne čase – vse štiri ... ali povedano drugače: Janez Suhadolc ima svojo umetniško muzo. Ime ji je Narava. Pa ne tista grandiozna, neskončna in mogočna. Njegova Narava je narava tankočutnih nians, ki so človeškim očem večini skrite – čuti jo v tihem melanholičnem plesu snežink pozimi, sončnem žarku, ki se v lenem poletnem večeru nerad poslavlja od svojega zlatega odseva na vodi, nagajivem igranju češnjevih cvetov v vetru pravkar rojene pomladi in starem hrastu, ki pozno jeseni ovit v meglice sramežljivo skriva svojo pusto krošnjo. Janez Suhadolc potrjuje pravilo, da se velike stvari rojevajo iz preprostih in malih reči. Njihove lepote ljudje ne gledamo z očmi, ampak jih čutimo, ko nam radostijo dušo in srce.

Zaradi tega njegove arhitekturne miniature postanejo in ostanejo večne. In čeprav se včasih počuti kot don Kihot, je njegovo vračanje k ljudskemu in kulturnemu izročilu – slovenskemu in evropskemu – ustoličeno na srečnem koncu: na uspešnem ohranjanju tradicije, ki jo zna sam kot poslednji romantik s tisočero talenti ceniti v vsej njeni (po)polnosti. Pa še to. Goethe je nekoč zapisal: »Talent se oblikuje v tišini, karakter v viharju sveta.« Suhadolčev talent govori sam zase, karakterju »izkušenosti« navkljub ostaja otroško hudomušen, živahen in očarljiv, njegove arhitekturne miniature pa presegajo prenekatero »ogromnjačo«.

MEDICINSKE SESTRE SKOZI ČAS

Razstava o zgodovini zdravstvene nege

Od 20. maja do 31. oktobra 2011 je bila v Cerkljanskem muzeju, na oddelku Mestnega muzeja Idrija v Cerknem, na ogled zanimiva razstava o zgodovini zdravstvene nege na Slovenskem. Gre za prvo tovrstno muzejsko razstavo pri nas. Nastala je v sodelovanju z Društvom medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov (DMSBZT) Ljubljana. Društvo je strokovno, prostovoljno, samostojno in nepridobitno stanovsko združenje. Vključuje prek 5.500 članic in članov iz širše ljubljanske regije in okolice, ki se udeležujejo raznolikih dejavnosti društva: od strokovnih, izobraževalnih in raziskovalnih vsebin do raznih prostočasnih dejavnosti. V okviru društva posebno pozornost posvečajo zgodovini in skrbi za ohranitev dediščine zdravstvene nege. Ukvarjajo se z zbiranjem zgodovinskih virov, predmetov, dokumentov in fotografij s področja zdravstvene in babiške nege.

Cerkljanski muzej je v preteklosti z društvom sodeloval ob raznih priložnostih. Konec leta 2010 je z njihove strani prišla pobuda za organizacijo skupne razstave, ki smo jo z veseljem sprejeli. Hranijo namreč precej bogato zbirko gradiva o zdravstveni negi, ki pa je zaradi pomanjkanja prostorov shranjena na različnih lokacijah in zato javnosti nedostopna. Za datum odprtja je bil namensko izbran 20. maj, saj tako muzealci kot medicinske sestre in babice v maju praznujemo svoj dan (5. maj: svetovni

dan babic, 12. maj: mednarodni dan medicinskih sester, 18. maj: mednarodni dan muzejev).

Avtorici razstave sva bili članica društva, diplomirana medicinska sestra Irena Keršič in muzejska svetovalka Milojka Magajne. Razstava je zajemala časovno obdobje od leta 1919 do konca šestdesetih let 20. stoletja, tj. čas od prihoda prve skrbstvene sestre na slovensko ozemlje do sodobne utemeljitve poklica medicinske sestre. Vsebinsko je bila razdeljena v naslednja poglavja: Razvoj zdravstvene nege v začetku 20. stoletja, Angela Boškin – prva šolana sestra pri nas, Delokrog medicinskih sester, Šolane zaščitne sestre cerkvenih redov, Zdravstvena nega med drugo svetovno vojno, Skrb za otroke, Razvoj izobraževanja medicinskih sester, Obdobje sodobne zdravstvene nege, Delovna obleka medicinskih sester v različnih obdobjih ter Strokovna organizacija.

Poleg fotografij in besedil je bilo razstavljenih okoli 220 predmetov, ki so ponazarjali različna delovna okolja medicinskih sester. Zlasti zanimive so bile delovne obleke, od skrbstvene sestre (Angela Boškin), zaščitne sestre, sestre usmiljenke, otroške negovalke, do srednje in višje medicinske sestre. Z obleko je bil predstavljen tudi partizanski bolničar in nosač ranjencev. Razstavljeno je bilo gradivo iz zbirke DMSBZT Ljubljana, zbirka Cerkljanskega muzeja in nekaterih zasebnih arhivov.

* Milojka Magajne, prof. zgod. in soc., muzejska svetovalka, Mestni muzej Idrija – Cerkljanski muzej, 5282 Cerkno, Bevkova 12, *E-naslov: milojka.magajne@muzej-idrija-cerkno.si